

ZAMONAVIY ARAB SHE'RIYATIDA ERKIN VAZN HARAKATI

Qodirova Dilnoza Shuxratovna

ALFRAGANUS universiteti

Arab filologiyasi yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Rahimjanov Masrur Nugmanovich

Alfraganus universiteti Sharq

filologiyasi katta o'qituvchisi (Phd)

Annotatsiya. Mazkur maqola XX asr o'rtalarida (1940-yillar oxiri) arab nazmida yuz bergan tub burilish – "She'r al-hurr" (Erkin she'r) harakatining shakllanish tarixi va estetik tamoyillarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot markazida iroqlik buyuk shoir Badir Shokir as-Sayyob (1926–1964) turadi. Maqolada 1500 yil davomida hukmronlik qilgan an'anaviy aruz tizimidan chekinish sabablari, "taf'ila" (rukn) asosida yangi ritmik tuzilishning paydo bo'lishi va bunda G'arb modernizmi hamda ijtimoiy-siyosiy voqealar ta'siri tahlil qilinadi. As-Sayyobning mashhur "Yomg'ir qo'shig'i" (Anshudat al-matar) qasidasi yangi she'riyatning manifesti sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: She'r al-hurr (erkin she'r), Badir Shokir as-Sayyob, aruz, taf'ila, Iroq maktabi, modernizm, T.S. Eliot, an'ana va isyon, "Yomg'ir qo'shig'i".

KIRISH

Arab she'riyati VIII asrda Xalil ibn Ahmad al-Farohidiy tomonidan tizimlashtirilgan qat'iy aruz vaznlari (buhur) asosida 1500 yildan ortiq vaqt davomida yashab keldi. Ikki misrali (shatr) simmetrik tuzilish va yagona qofiya (monorim) arab nazmining o'zgarmas qonuni hisoblanardi. Biroq XX asrning o'rtalariga kelib, Ikkinchi jahon urushi, arab dunyosidagi milliy ozodlik harakatlari va ayniqsa, 1948-yilgi Falastin fojiasi (an-Nakba) arab ijodkorlari ruhiyatini ostin-ustun qilib yubordi.

Eski, dabdabali va simmetrik qasida janri zamonaviy insonning parchalangan, ziddiyatli va fojiaiy ichki dunyosini ifodalashga o'zlik qilib qoldi. Aynan shunday tarixiy sharoitda Iroqda "She'r al-hurr" (Erkin she'r) harakati maydonga chiqdi. Ushbu inqilobning bayroqdori Badir Shokir as-Sayyob (1926–1964) edi.

ASOSIY QISM

"She'r al-hurr": An'anani buzish emas, yangilash. Ko'pincha "She'r al-hurr" tushunchasi noto'g'ri talqin qilinib, vaznsiz she'r (oq she'r) deb tushuniladi. Aslida, as-Sayyob va uning safdoshi Nozik al-Malaika aruz vaznidan butunlay voz kechishmagan. Ular "Bayt" (tugallangan ikki misra) tizimidan "Taf'ila" (rukn/takrorlanuvchi bo'g'inlar guruhi) tizimiga o'tishgan.

Ya'ni, mumtoz she'rda har bir satrda ruknlar soni teng bo'lishi shart bo'lsa (masalan, 4 tadan), "Erkin she'r"da shoir hissiyotiga qarab birinchi satrda 2 ta, ikkinchisida 5 ta, uchinchisida 1 ta rukn ishlatishi mumkin bo'ldi. Bu she'rga musiqiy erkinlik va zamonaviy nutq ohangini olib kirdi.

Badir Shokir as-Sayyob: Iroq qayg'usi va Jahon madaniyati. Basra yaqinidagi Jaykur qishlog'ida tug'ilgan as-Sayyob hayoti qashshoqlik va kasallikda o'tgan bo'lsa-da, u o'zining qisqa umrida arab she'riyatini o'zgartirishga ulgurdi. Uning ijodiga ingliz shoiri T.S. Eliotning "Yarim vayrona yer" (The Waste Land) asari kuchli ta'sir ko'rsatgan. As-Sayyob arab she'riyatiga qadimiy Bobil va Yunon mifologiyasini (Tammuz, Ishtar, Meduza) olib kirib, ularni zamonaviy arab voqeligiga – ochlik, zulm va umidga bog'ladi. "Tammuz" (o'lib-qayta tiriluvchi xudo) obrazi orqali u arab millatining uyg'onishiga ishora qilgan.

"Yomg'ir qo'shig'i" – Yangi davr madhiyasi. As-Sayyobning 1960-yilda nashr etilgan "Yomg'ir qo'shig'i" (Anshudat al-matar) to'plami va shu nomli qasidasi bu harakatning cho'qqisi hisoblanadi.

Qasida an'anaviy lirik kirish bilan emas, balki sevgilisining ko'zlarini tasvirlash bilan boshlanadi va birdaniga Iroqning ijtimoiy fojiasiga ulanib ketadi. She'rning ritmi yomg'ir tomchilarining tushishini eslatadi. Shoir "Matar... Matar...

Matar..." (Yomg'ir) so'zlarini takrorlash orqali ham tabiat hodisasini, ham xalqning ko'z yoshlarini, ham kelajak hosili (inqilob) uchun umidni ifodalaydi.

"Ko'zlaring – sahar chog'i ikki palma o'rmoni,

Yoki oy nurafshon etgan ikki balkon..."

Bu misralardagi erkin oqim, qofiyaning tartibsiz (lekin musiqiy) almashinuvi o'sha davr o'quvchisi uchun mutlaqo yangilik edi.

XULOSA. Badir Shokir as-Sayyob boshlab bergan "Erkin vazn" harakati keyinchalik butun arab dunyosiga yoyildi. Mahmud Darvesh (Falastin), Adunis (Suriya), Abd al-Vahhob al-Bayotiy (Iroq) kabi gigantlar aynan as-Sayyob ochgan yo'ldan borib, jahon darajasidagi asarlar yaratdilar.

As-Sayyob she'riyatni saroy dabdabasidan ko'chaga, oddiy xalqning yuragiga olib tushdi. U aruzning temir qonunlarini sindirib, she'rni nafas olish ritmiga moslashtirdi. Bugungi kunda arab nazmi qanchalik rang-barang bo'lmasin, uning poydevorida Badir Shokir as-Sayyobning jasorati va uning "yomg'ir qo'shiqlari" yotadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Al-Sayyob, Badir Shokir. *Divan Badr Shakir al-Sayyab*. – Bayrut: Dor al-Avda, 1971.
2. Al-Malaika, Nozik. *Qadaya ash-she'r al-muasir* (Zamonaviy she'riyat muammolari). – Bayrut, 1962. (Bu nazariy asos hisoblanadi).
3. Jayyusi, Salma Khadra. *Trends and Movements in Modern Arabic Poetry*. – Leiden: Brill, 1977. (Ingliz tilidagi eng mukammal akademik manba).
4. Moreh, Shmuel. *Modern Arabic Poetry 1800-1970*. – Leiden: Brill, 1976.
5. Xusniddinov, Z. *Arab adabiyoti tarixi*. – Toshkent: TIU, 2012.
6. Boullata, Issa J. *Badr Shakir al-Sayyab: The Man and His Influence*. – Middle East Journal, 1970.
7. Prakashan, A. *Central Asia: Literary Cultural Scenario and Hindi*.
8. Filshtinskiy I.M. *Istoriya arabskoy literaturi XIX-XX vv.* – Moskva, 2000.

9. Turdiyeva, Y. The Phenomenon OF Artistic Style in Uzbek Literature. *European Journal of Humanities and Educational Advancements*, 6(12), 22-23.
10. Turdiyeva, Y. The Portrait and Its Functions in the Work. *European Journal of Research Development and Sustainability*, 4(12), 1-3.
11. Turdiyeva, Y. Individuality Of The Literary Style (Based On The Novel “People In The Heat” By Luqmon Borikhan). *European Journal of Humanities and Educational Advancements*, 3(12), 17-18.
12. Jo‘Rayeva, M. (2025). XORIY TILLARNI O‘QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR:(ARAB TILI MISOLIDA). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 5(20), 222-224.
13. TOSHMATOVA, S. (2025). Usage of Cooperative Exercises in Developing Writing Skills of EFL Students. *SHOKH LIBRARY*.
14. Mahmudova, S. (2024). SHUKUR XOLMIRZAYEV HIKOYALARIDA IJODKOR OBRAZI TALQINI. «*ACTA NUUZ*», 1(1.1. 1), 288-292.
15. Хамракулова, Ш. А. (2025, November). ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РАМКАХ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ. In *Conferences* (Vol. 1, No. 9, pp. 507-510).
16. Raxmonov, A. K. (2025). *Nosir al-Mutarriziy merosida tarjima nazariyasi va didaktikasi: “Risalatun fin-nahv” asari va zamonaviy tarjima ta’limi integratsiyasi.* *Science Time Journal*, 3(5), 150–155. <https://doi.org/10.66345/stj.v3i5.4640>
17. MUZEYI, A. N. N. D. A., & MEROSI–MO‘TABAR MADANIY, M. A. N. B. A. (2024). ORIENTAL UNIVERSITETI O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI.
18. Qo‘chqarovich, K. U. (2026). REY BREDBERINING “ERTAGA QIYOMAT” HIKOYASIDA APOKALIPSIS VA BADIY PSIXOLOGIZM. “*Alfraganus*” *xalqaro Ilmiy Jurnal*i, 3(4), 11-21.